

De geschiedenis in een notendop

Van koninklijke Yachtclub tot Wereldmuseum

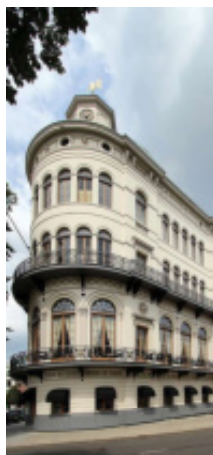
Het Wereldmuseum in Rotterdam heeft een roerige geschiedenis. Zal het museum na de laatste verbouwing in 2020 weer een trekpleister voor de stad worden?

Halverwege de negentiende eeuw was Rotterdam al een behoorlijke havenstad aan het worden. Prins Hendrik (1820-1879) de broer van Koning Willem III vond het als marineman zeer belangrijk dat de stad ook een eigen yachtclub kreeg. *In 1846 was hij de medeoprichter van 'Vereeniging der Koninklijke Nederlandsche Yachtclub'.* De leden kwamen uit de Rotterdamse elite, die kapitaal had gemaakt en maakte met de stevige groei van de haven en de handel.

De club moest uiteraard een monumentaal clubgebouw met een sociëteit hebben. Dit gebouw werd gevestigd aan een nieuwe kade, de Willemskade, langs de Maas in Rotterdam en geopend in 1851. Het gebouw was een onderdeel van *het Nieuwe Werk* een stadsuitbreiding die een fraai en statig rivierfront moest vormen. Vanuit het prachtige classicistische bouwwerk met zijn balkons konden de belangrijke Rotterdamse families en reders genieten van de door de club georganiseerde roeiwedstrijden op de Maas. Prins Hendrik was als voorzitter van de club en als marineman de grote baas.

Twee musea onder één dak

Financieel ging het echter niet goed met de club en na het overlijden van Prins Hendrik in 1879 werd het clubgebouw overgenomen door de gemeente Rotterdam. In het gebouw was al een collectie scheepsmodellen aanwezig en een ook een aantal, door de leden geschonken, etnografische objecten. Het gemeen-

Het Wereldmuseum op de hoek van de Willemskade.

Foto Aad van den Ende

Prins Hendrik (1820-1879) de broer van Koning Willem III.

Foto Rijksmuseum, Amsterdam

tebestuur wilde er naast een maritiem museum ook een etnografisch museum vestigen. Er kwamen twee musea in hetzelfde gebouw.

Het museum voor Land- en Volkenkunde dat in 1885 werd geopend, was voornamelijk gebaseerd op twee grote collecties. Ten eerste was er de verzameling textiel en wapens van het prominente lid van de Yachtclub Dr. Elie van Rijckevorsel. Daarnaast was er de collectie van het Nederlands Zendingsgenootschap. Het museum kreeg veel schenkingen en bruikleningen. *'Geen boot kwam er uit Afrika, of weldra stond er een wagen voor de deur van de voormalige Yachtclub, met allerhande Afrikaansche voorwerpen, huizen, kleedingstukken, en de zonderlingste en grappigste fetischen, die ooit een mensch voor heilig heeft verklaard.'* (Arnold Werumeus Buning, de eerste directeur van het museum.)

In het museum werden alle voorwerpen tegelijkertijd opgesteld, in de gebruikelijke fin de siècle stijl op grote tafels of op de grond en veel wapens in strenge symmetrie als zonnestrallen tegen de wand. Het museum moest vooral een nuttig karakter hebben en voldoen aan de uitgangspunten van de leden van Yachtclub. *'Het museum moet de jonge koopman een beeld geven van leven en werken van vreemde volken, van hun behoeftes en de produkten hunner arbeid zodat hij eerder geneigd zou zijn zich elders op de wereld te vestigen hetgeen kon bijdragen tot uitbreiding onder handelsrelaties in Afrika, Oost- en West-In-*

ROTTERDAM.
YACHTCLUB

Boven: Prent van de Yachtclub anno 1850. Bron Gemeentearchief Rotterdam

Links: Roeiwedstrijd door de Koninklijke Nederlandse Yachtclub, voor het nieuwe gebouw aan de Willemskade, tijdens het bezoek van Z.M. Koning Willem III 30 juli 1851. Gemeentearchief Rotterdam

Boven: De nieuwe opstelling, 1908.
 Gemeentearchief Rotterdam
 Rechts: Het affiche van het museum
 tussen 1930 en 1940.
 Gemeentearchief Rotterdam

MUSEUM
 VOOR
LAND - EN VOLKENKUNDE
 EN
MARITIEM MUSEUM
"PRINS - HENDRIK,"
WILLEMSKADE
 GEOPEND VAN 10.4UUR
 DES MAANDAGS GESLOTEN
 BEHALVE OP FEESTDAGEN

TOEGANG
 10 CENT
 JAARKAARTEN
 1 GULDEN
 KINDEREN
 BEN-6 JAAR VRIJ

SCHOLEN
 VEREENIGINGEN
 EN GROEPEN
 ONDER GELEIDE
 1 CENT
 PER PERSOON

De collectie groeide snel, met name door schenkingen van particulieren

die.... 't Is de kunst om te weten waarmee men moet komen, om er de grootste hoeveelheid voor, katoen, palmolie of een ander product voor terug te krijgen. En daarvoor is noodig dat men het volk door en door kent in zijn leven en bedrijf, zoowel in het huiselijke als maatschappelijke leven.' Werumeus Buning: 'Museum voor Land- en Volkenkunde' In: De Huisvriend (1895)

De opvolger van Werumeus Buning, Johannes François Snelleman (1901-1915) ging moderniseren en in de zalen kwamen grote grenenhouten kasten met glazen ruiten. *'Bij de rangschikking der voorwerpen in de kasten is de geografische volgorde in acht genomen, d.w.z. de voorwerpen van één land, één eiland, één streek zijn bijeen geplaatst. Met de eilanden in de Stille Zuidzee is hier begonnen, waarvoor te raadplegen is de grote kaart aan den wand, uit welk gebied men voorwerpen vindt in het Oosten van zaal 1 op de 1ste verdieping. Van de Stille Zuidzee is men bij de bij de tentoonstelling der voorwerpen Westwaarts gegaan, over Australië en Nieuw Guinea en verder langs de zuidelijke eilanden-reeks van de Archipel dus langs Timor en Java. Met dit eiland eindigt deze zaal.'* (Gidsje voor de afdeling volkenkunde. 1919)

De collectie groeide snel, niet alleen door de eerste aankopen maar met name door particuliere schenkingen. Vooral uit landen waarmee Nederland diplomatieke, handels- en zendingsbetrekkingen

onderhield stroomden de gebruiks- en kunstvoorwerpen binnen. Het museum werd al snel te klein en in 1910 werd er een derde verdieping toegevoegd aan het gebouw. Vlak voor de Tweede Wereldoorlog verkreeg het museum nog de belangrijke etnografische collectie van de *Vereeniging Rotterdamse Diergaarde*, de huidige *Diergaarde Blijdorp*.

Nieuwe inzichten

Na de Tweede Wereldoorlog zaten de musea nog steeds in hetzelfde gebouw en men kampte constant met een gebrek aan ruimte. In 1948 verhuisde het Maritieme Museum naar een ander gebouw in de stad. Begin jaren vijftig kwamen er nieuwe inzichten, die waren gebaseerd op de culturele antropologie. Andere culturen achtte men gelijkwaardig zij het met eigen normen, waarden en gedragsregels die passen bij die cultuur. Men vond het belangrijk om het publiek te laten kennismaken met die cultuur. Het alleen maar laten zien van objecten vond men niet langer genoeg.

Uit een gidsje van het museum uit 1958: *'Het gaat niet alleen om de voorwerpen zelf. Het museum probeert ook door middel van de voorwerpen iets te vertellen over de mensen, van wie de voorwerpen afkomstig zijn.'* Belangrijk werd ook de film. *'Vaak ook vertelt de film een eigen verhaal over mensen uit een andere samenleving.'* Er kwam een speciale filmzaal. De wetenschappelijke staf werd uitgebreid en er kwam een educatieve dienst. In die tijd werden ook weer verzamelreizen gemaakt, die bijdroegen tot uitbreiding van de collectie.

Verzamelingen

Al aan het einde van de negentiende eeuw werd er in Afrika door de leden van de yachtclub verzameld. Hendrik Muller directeur van de *Nieuwe Afrikaansche Handelmaatschappij* verzamelde objecten via zijn handelssteunpunt in Banana aan de monding van de Congo-rivier. Hij

financierde ook expedities naar Angola en Liberia. In 1909 werd de collectie van het museum uitgebreid met objecten die waren verzameld tijdens de Lorentzexpeditie naar het Sneeuwgebergte in Nieuw-Guinea. Ook tussen 1953 en 1962 werden verzamelreizen ondernomen naar Nieuw-Guinea en tevens naar de daar in de buurt liggende eilanden. De verzamelreizen waren vaak bedoeld om het inrichten van thematische tentoonstellingen mogelijk te maken. In 1956 werd tijdens de tentoonstelling *'Souq, markt in Marokko'* een Arabische markt met alle details getoond en tot leven gebracht. De architect Herman Haan verzamelde in de Sahara, Tunesië en Marokko. Onder zijn leiding vonden in 1964 en 1965 ook de twee Tellem-expedities plaats naar het gebied van de Dogon in Mali. In de jaren zestig vonden nog reizen plaats naar Thailand en India. Ook ging er een reis naar het China van Mao Tse Dong. Voor thematentoonstellingen werden in de jaren zeventig veel objecten verzameld in Marokko en Turkije.

Nieuwe ontwikkelingen

Midden jaren zestig was de wereld waarmee het museum zich bezig hield fundamenteel veranderd. Na het proces van dekolonisatie was de vanzelfsprekendheid van de westers superioriteit op het culturele vlak verdwenen. Het Ministerie van Koloni-

Kijk hier naar het interview van directeur Stanley Bremer in 2009

en werd het Ministerie voor Ontwikkelingssamenwerking, de verre exotische wingewesten zouden nu onafhankelijke partners worden. In de jaren tachtig veranderde het museum verder. Het museum werd ingrijpend verbouwd en breidde uit. Er kwam ook meer ruimte doordat het museum een depotgebouw kreeg in de Alexanderpolder. Er kwam meer aandacht voor muziek, dans en theater als essentiële cultuurfacetten. Het museum moest een rol gaan spelen in de wisselwerking tussen de wereldculturen. Daarbij was het belangrijk, specifiek voor de stad Rotterdam met zijn bevolking met vele nationaliteiten, om aandacht te hebben voor de integratie van minderheden. Eind jaren negentig werd het museum weer verder uitgebreid door de aankoop van twee aangrenzende panden. Na weer een verbouwing werd het museum in 2000 omgedoopt tot Wereldmuseum.

Het Wereldmuseum na 2000

In 2001 werd Stanley Bremer directeur. Het museum stond er financieel slecht voor. Bremer wilde het museum vernieuwen; hij ging voor het culturele ondernemerschap, zocht een zakelijke partner en vond die in de reisbranche bij Kras Stervakanties. Deze samenwerking kreeg veel kritiek, maar leverde het museum wel financiële middelen op om te revitaliseren. Bremer moest een deel van het personeel

ontslaan en hij maakte een plan voor een restaurant in het museum, het verhuren van ruimtes in het museum en weer een verbouwing waarbij het gebouw, na alle eerdere verbouwingen weer in de oude luister van de negentiende eeuw zou worden hersteld. Het plan ondervond veel tegenstand, maar het lukte om uiteindelijk toestemming en steun te krijgen van de gemeenteraad van Rotterdam. De zeemeermin als windvaan, het oude symbool van de yachtclub, blonk als vroeger en in 2009 werd het museum in de nieuwe opzet geopend

Ontzamelen

Het museum kreeg meer bezoekers, het restaurant kreeg een Michelinster, de zalen werden met succes verhuurd, maar financieel bleef het erg lastig. In 2011 lanceerde Bremer het plan om onder andere de Afrika-collectie van het museum te verkopen om zo het voortbestaan van het museum te waarborgen. Er waren volgens Bremer al Afrikaanse objecten genoeg in het Tropenmuseum, het Afrikamuseum en het Volkenkundig museum in Leiden. Het Wereldmuseum in Rotterdam kon zich dan gaan toeleveren op Azië en Oceanië.

De verontwaardiging bij kenners en curatoren van musea was groot. Nog pas in 1995 hadden Piet en Ida Sanders een deel van hun waardevolle Afrikacollectie aan het museum geschonken onder de voorwaarde dat de collectie daar zou blijven en zou worden getoond. Sanders voelde gelukkig op tijd aan dat het niet goed ging met de commerciële richting die het museum insloeg en verplaatste in 2007 de collectie naar het Afrikamuseum in Berg en Dal.

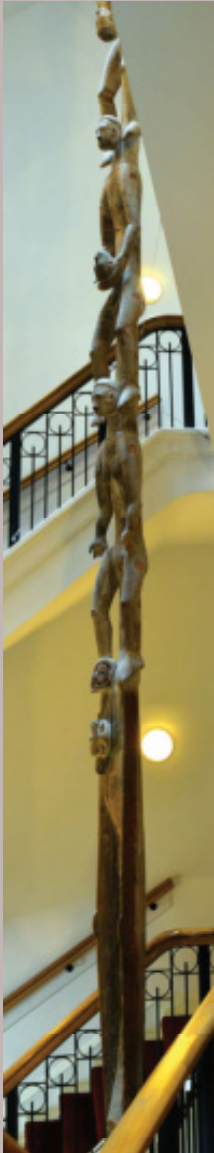
Het plan van Bremer ging echt te ver en stuitte op enorme weerstand. De gemeente greep in. De commercialisering van het museum werd gestopt. Bremer werd in 2012, terwijl de plannen

voor de verkoop en zelfs de vestiging van een hotel in het museum al in een gevorderd stadium waren, teruggefloten. Er kwam een zeer negatief rapport van de Rotterdamse Rekenkamer en een vernietigend rapport van de door de gemeente aangestelde onderzoekster Gitta Luiten. Zij stelde onder meer vast dat het collectiebeheer zwaar onvoldoende was en dat er een groot gebrek was aan financiële transparantie. Bremer moest in 2015 ontslag nemen. Het ontzamelen is niet doorgegaan tot vreugde van velen.

Een nieuwe koers

Er kwam een interim directeur, en een nieuwe subsidie van de gemeente (die in de voorafgaande jaren erg sober was geweest) Voorwaarde bij die subsidie was wel dat het museum ging samenwerken met het *Nationaal Museum van Wereldculturen (NMvW)*, een bundeling van het *Afrika Museum* in Berg en Dal, *Museum Volkenkunde* in Leiden en het *Tropenmuseum* in Amsterdam. Hierbij geldt wel: de collectie van het Wereldmuseum is eigendom van de gemeente Rotterdam, terwijl de NMvW collecties eigendom van de staat zijn.

Er volgde in 2018 weer een verbouwing die in 2019 rond moest zijn, maar dat lukte niet. Stijn Schoonderwoerd, directeur van het NMvW, werd ook de nieuwe directeur van het Wereldmuseum. Hij heeft als doel gesteld de eigen collectie van het museum in al

Links: De Bispaal in het trappenhuis.

Foto Aad van den Ende

Midden boven: voorkant van het gidsje van het museum van 1919.

Bron Wereldmuseum

Midden: Deel van de collectie Papoea, Nieuw-Guinea, 2014.

Bron Wereldmuseum

Onder: Deel van de Japanse Collectie, 2014. Bron Wereldmuseum

In de zomer van 2019 begon men aan de zoveelste verbouwing van het museum

haar pracht te tonen en daarbij het verhaal te vertellen van de Rotterdamse verzamelaars. Het museum moet daarnaast een afspiegeling zijn van de stad met haar meer dan 170 verschillende nationaliteiten. De missie moet volgens hem zijn: inspireren tot wereldburgerschap, met de klemtoon op onderlinge overeenkomsten in plaats van verschillen. In de zomer van 2019 ging het museum gedeeltelijk open en begin van 2020 zou het vernieuwde museum eindelijk klaar zijn. Helaas gooide de Covid-19 pandemie roet in het eten. Half maart werden in heel Nederland de musea gesloten voor bezoekers en de opening ging voorlopig niet door.

Subsidie

Op 17 juni kreeg het museum een positief advies van de Rotterdamse raad van Cultuur over een subsidieaanvraag van het museum van ruim vijf miljoen euro. In een persbericht n.a.v. deze toekenning schrijft directeur Stijn Schoonderwoerd: *'Dit is goed nieuws. De inspanningen van de afgelopen jaren hebben hun vruchten afgeworpen. Met de verbouwing van het Wereldmuseum en de nieuwe tentoonstellingsopzet met onder andere Superstraat voor families heeft de stad een modern museum voor en door Rotterdam. Op 4 september opent 'Kruispunt Rotterdam', waarmee de wereldcollectie terugkeert naar de Willemskade. Getoond in een setting waarbij*

we samenwerken met Rotterdammers, kunstenaars en artiesten. Hiermee sluiten we de laatste fase van herinrichting af en zijn we klaar om ons nieuwe profiel nog meer lading te geven.'

Kruispunt Rotterdam

De naam van de tentoonstelling refereert aan het feit dat Rotterdam op een 'kruispunt van de wereld' staat.

Het is al jaren een van de belangrijkste handelssteden van de wereld. Eeuwenlang zijn er goederen vanuit de hele wereld naar Rotterdam gebracht. Niet alleen handelsgoederen, maar ook voorwerpen die reizigers, handelaren, expeditieleiden, militairen, missionarissen en zendelingen meegenomen hebben, omdat ze die bijzonder vonden en aan het thuisfront wilden laten zien. Veel van deze voorwerpen zijn door schenking of aankoop in het Wereldmuseum terecht gekomen. In de tentoonstelling zien we het verhaal van deze voorwerpen en hun verzamelaars.

Beïnvloeding

Waar mensen elkaar ontmoeten, beïnvloeden ze elkaar, ontstaat een kruispunt van culturen. Dat gebeurde al in de koloniën. Een mooi voorbeeld hiervan is te zien bij de collectie Indonesisch textiel. Indonesië lag op het kruispunt van de handelsroutes tussen Europa, India, China en het Midden-Oosten. Goederen, ideeën en religies kwamen naar Indonesië en beïnvloedden de Indonesische cultuur. Uit India kwamen bijvoorbeeld de *patola*, doeken geweven met de dubbele ikat-techniek. Deze doeken hebben grote invloed gehad op de techniek en de motieven van de Indonesische weefsels. Dat is goed te zien bij de textielcollectie die grotendeels verzameld is door Elie van Rijckevorsel, een wetenschapper die zijn collectie eind 19e eeuw aan het museum schonk.

Veranderende tradities

Maar die wederzijdse beïnvloeding vond ook in Rotterdam plaats en gebeurt nog steeds. Mensen uit de hele wereld kwamen naar Rotterdam en hebben zich in de stad gevestigd. Hierdoor is ook Rotterdam een kruispunt van culturen.

Tradities worden meegenomen en aangepast aan de nieuwe situatie. Denk bijvoorbeeld aan het *Zomercarnaval Rotterdam*, een tropisch carnavalsfestival dat voortkomt uit 25 verschillende culturen. Op de tentoonstelling laten drie vrouwen zien hoe ze hun, in dit geval Chinese tradities integreren in hun leven in Nederland. Zo is te zien hoe mode-ontwerpster Angelie Chang in haar creaties traditionele, Chinese mode met hedendaagse en Nederlandse elementen combineert. Verder worden met hedendaagse werken, waaronder video en fotografie van Rotterdamse kunstenaars, de historische objecten in een hedendaags perspectief geplaatst. Hierdoor ontstaat een dialoog tussen toen en nu, ver weg en dichtbij.

Kan het Wereldmuseum weer gewoon een mooi en inhoudelijk waardevol museum worden en een trekpleister voor Rotterdam zijn? Laten we het hopen.

vandenendeaad@gmail.com

Boven: Deel van de collectie verzameld tijdens de Tapanahoni expeditie (Suriname) in 1904. Bron Wereldmuseum

Onder: Topstukken Asmat-schilden uit zuidwest Nieuw-Guinea. Bron Wereldmuseum

Tijdschema

1851 De Vereeniging der koninklijke Yachtclub neemt het gebouw aan de Willemskade in gebruik.

1874 Uit schenkingen van scheepsmodellen en scheepvaartkundige voorwerpen ontstaat in het gebouw op de tweede verdieping het *Maritiem Museum 'Prins Hendrik'*.

1880 Na de dood van Prins Hendrik in 1979 neemt de gemeente het gebouw en de aanwezige collecties van maritieme en etnografische objecten over.

1883 De gemeente besluit om in het gebouw naast het maritieme museum een etnografisch museum te vestigen.

1885 Het *Museum voor Land- en*

Volkenkunde wordt geopend.

1910 Er komt een derde verdieping op het gebouw.

1948 Het *Maritiem Museum* verhuist naar een eigen gebouw.

1980 Het *Museum voor Land- en Volkenkunde* kan gebruik maken van het grote museumdepot van de gemeente Rotterdam in de Alexanderpolder.

1986 Na een grote verbouwing door architect Homan krijgt het museum de naam *Museum voor Volkenkunde*. In het museum is meer aandacht voor educatie en een directe betrokkenheid bij de maatschappij.

2000 Er zijn twee naastgelegen panden aangekocht. Er volgt weer een verbouwing waarbij die

panden in het museum worden geïntegreerd. Het museum krijgt een nieuwe naam: *Wereldmuseum*.

2009 Het *Wereldmuseum* heeft weer een verbouwing ondergaan en is 'in oude luister hersteld' zoals de toenmalige directeur Stanley Bremer dat verwoordde.

2017 Het *Wereldmuseum* gaat deel uitmaken van het *Nationaal Museum voor Wereldculturen (NMvW)* waarbij ook het *Tropenmuseum* in Amsterdam, het *Afrikamuseum* in Berg en Dal en *Museum Volkenkunde* in Leiden behoren.

2020 Het *Wereldmuseum* is opnieuw verbouwd. Er komt minder nadruk op horeca en zalenverhuur en meer nadruk op het tonen van de vaste collectie.

Literatuur

Anoniem. (1919). *Gidsje voor de afdeling volkenkunde*. Rotterdam: Uitgave van het Museum voor land- en volkenkunde en Maritiem museum 'Prins Hendrik'.

Anoniem. (1958). *Oriëntatie in het museum voor land- en volkenkunde*. Rotterdam: Uitgave van het museum.

Back, M. (2015). Directeur van Wereldmuseum stapt op na vernietigend rapport. In: *NRC 24-4-2015*.

Beek, S. van (2014). *Wereldmuseum in nood*. Topstukken

in de ramsj. In: *De Groene Amsterdammer* 13-08-2014.

Bremer, S. (2011). *In oude luister hersteld*. (eerste deel van een vijfdelige catalogus) Rotterdam: Mercatorfonds.

Luiten, G. (2015). *Onderzoek Wereldmuseum Rotterdam*. Rotterdam: Gemeente.

Pekeler, W. (2019). *Verbouwing Wereldmuseum loopt uit*. In: *NRC 24-01-2019*

Wassing, R. e.a. (1987). *Schatten van het museum voor volkenkunde Rotterdam*. A'dam: Meulenhoff/Landshoff.